

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НИКОНЧУК ВІКТОРІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 347.191.11:001.102:061.27

**ІНСТИТУЦІЙНА МЕТОДОЛОГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ**

Спеціальність 08.00.03 –
економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Міжрегіональній Академії управління персоналом (м. Київ).

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор

Сазонець Ольга Миколаївна,

Університет митної справи та фінансів,

професор кафедри транспортних технологій та міжнародної логістики (м. Дніпро).

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Мамонтова Наталія Анатоліївна,

Національний університет «Острозька академія»

(м. Острог), завідувач кафедри фінансів, обліку і аудиту;

доктор економічних наук, професор

Мельникова Марина Віталіївна,

Інститут економіко-правових досліджень імені

В.К. Мамутова Національної академії наук України

(м. Київ), провідний науковий співробітник;

доктор економічних наук, професор

Ханін Ігор Григорович,

Національний університет водного господарства та природокористування (м. Рівне), професор кафедри

економіки підприємства і міжнародного бізнесу.

Захист відбудеться «17» лютого 2021 р. о 11:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.142.03 у Міжрегіональній Академії управління персоналом за адресою: 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, корп. 24, ауд. 20.

Із дисертацією можна ознайомитись у Міжнародному бібліотечно-інформаційному центрі ім. Ярослава Мудрого Міжрегіональної Академії управління персоналом за адресою: 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2.

Автореферат розіслано «15» січня 2021 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради,

к.е.н.

О. В. Цімошинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасній економіці України, яка характеризується жорстким обмеженням ресурсів і високим рівнем конкуренції, ефективність виробництва і розвиток країни в цілому можуть забезпечуватися тільки при активному використанні наукових досягнень та інноваційних рішень. Інноваційний розвиток економіки та всіх сфер діяльності людини і держави базується на генерації інтелектуального капіталу та ефективному його використанні в національній економіці. Розвиток інтелектуального капіталу виступає найважливішим вектором розвитку національної економіки. Саме інтелектуальний капітал акумулює в собі нові знання та інноваційні технології, сприяє створенню інформаційних ресурсів, виступає творчою основою суспільства, націленою на інноваційний розвиток, розширює можливості формування соціальної структури і мобільності населення, вдосконалення якості життя громадян.

Незважаючи на те, що за останні роки сучасною наукою накопичено значний досвід щодо оцінки та аналізу ефективності використання інтелектуального капіталу, однак відсутність єдиних уявлень про сутність та структурні елементи інтелектуального капіталу призводить до появи численних підходів і методів його оцінки. Перелічені обставини обумовлюють важливість подальшого концептуально-теоретичного переосмислення та удосконалення інституційної методології забезпечення розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці відповідно до запитів сьогодення.

На сьогоднішній день створено вагоме теоретичне підґрунтя для оцінки ефективності національної інституційної системи забезпечення якості та розвитку інтелектуального капіталу.

Теоретико-методологічні аспекти управління інтелектуальним капіталом розкриваються в роботах К. А. Андрищенко, О. І. Амоші, А. Е. Армейського, В. А. Бабенко, Ю. Л. Борко, Г. В. Бромберга, І. В. Венедіктова, О. І. Васильєва, Т. В. Гринько, П. М. Грицюка, О. І. Дація, М. П. Денисенко, В. Дергачової, О. А. Джусова, М. Н. Дудкіної, В. О. Жарова, В. Г. Зінова, В. В. Іванової, С. К. Колганова, Н. М. Корсікової, О. М. Левковець, Б. Б. Леонтєвої, В. Г. Маргасової, А. А. Мерисиянова, Н. С. Орлової, Т. В. Павленко, В. Д. Пархоменко, О. А. Підпригори, Л. Б. Пижової, І. Л. Сазонця, М. М. Самойленко, А. П. Сергєєвої.

Методологічні та практичні аспекти формування розвитку інститутів у системі управління інтелектуальним капіталом, оцінювання впливу інноваційної діяльності досліджені у працях Т. Веблена, Дж. Коммонса, Л. Лафліна, К. Айресона, Д. Норта, О. Уільямсона, Г. Хогсона, Р. Ріхтера, Д. Ходжсона, А. Грайфа, Г. Демсец, Н. І. Верхоглядової, З. В. Лось, Н. П. Мешко та ін.

Різні аспекти інноваційного розвитку країни на основі розвитку наукового та освітнього потенціалу інституційної системи досліджені у працях

В. В. Білозубенко, Н.А. Мамонтової, М. В. Мельникової, Л. Г. Ліпич, М. В. Полякова, О. М. Сазонець, В. І. Саричева, І. Г. Ханіна, О. М. Ястремської.

Разом з тим, напрацювання науковців розкривають лише окремі концептуальні положення щодо управління інтелектуальним капіталом національною економікою, в той час як питання формування сучасної моделі інноваційного розвитку галузей економіки все ще залишається недостатньо розкритими та фрагментарними й тому потребують подальших теоретико-методологічних та практичних досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Основні положення дисертаційної роботи є складовими науково-дослідних робіт: ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» за темами: «Фінансово-економічні та управлінські механізми регулювання розвитку національної економіки в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації № 0118U001562), у межах якої автором запропоновано напрями розвитку інноваційних галузей економіки України; «Інструменти неklasичного інтелектуального аналізу даних: теоретичне обґрунтування та програмне забезпечення» (номер державної реєстрації № 0118U001564), де особистий внесок здобувача полягає в дослідженні процесів інтелектуалізації в сучасній економіці; ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» за темою: «Проблеми та перспективи розвитку промислових і сільськогосподарських підприємств в Україні» (номер державної реєстрації № 0117U00024), у межах якої особисто автором досліджено світовий досвід реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності з метою усунення розриву між науково-технічною сферою та реальним сектором економіки.

Мета і завдання роботи. Метою дисертаційного дослідження є розробка та обґрунтування теоретико-методологічних засад і концептуальних підходів до формування інституційної системи розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці.

Досягнення поставленої мети дослідження зумовило вирішення таких завдань:

- узагальнити теоретико-методологічні аспекти формування інституційної системи розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці;
- систематизувати та розвинути понятійний апарат дослідження інституціоналізації та інтелектуального капіталу;
- систематизувати концептуальні положення щодо управління інтелектуальним капіталом в національній економіці;
- дослідити механізм забезпечення інтелектуального розвитку сучасної економіки;
- обґрунтувати методологію оцінки рівня інноваційного відтворення інтелектуального капіталу;
- узагальнити світовий досвід інституційної підтримки організації

наукових досліджень у національній економіці;

–змодельовати та оцінити залежності економічного розвитку країн світу та України від обсягів та динаміки фінансування інноваційної діяльності;

–розробити методичні підходи до оцінки результативності інституційного забезпечення процесів розвитку освіти в національній економіці;

–виявити та проаналізувати особливості захисту прав інтелектуальної власності в аспекті розвитку сучасних технологій;

–провести діагностику стану та тенденцій активізації патентної діяльності;

–обґрунтувати методику визначення ефективності діяльності стартап-акселераторів, інкубаторів, центрів концентрації;

–систематизувати математичні інструменти динамічного моделювання, державного фінансування в контексті забезпечення розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці;

–визначити стратегічні напрями розвитку інноваційних галузей економіки України;

–розробити економетричну модель ефективності національної інституційної системи забезпечення якості освіти та конкурентоспроможності науки;

–сформувати концепцію державного фінансування альтернативних інституцій науково-технологічного бізнесу;

–надати пропозиції щодо удосконалення фінансового забезпечення інституцій науково-технологічного бізнесу в умовах формування та розвитку національної економіки України;

–сформувати рекомендації щодо розвитку інституційного середовища науково-технологічного розвитку корпоративного сектору України.

Об’єкт дослідження – процес формування інституційної системи забезпечення розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці.

Предмет дослідження – комплекс взаємопов’язаних теоретико-методологічних і практичних аспектів інституційного забезпечення розвитку інтелектуального капіталу через впровадження інновацій в національну економіку.

Методи дослідження. Методологія дослідження ґрунтується на системному та комплексному підходах до проведення теоретичних та емпіричних досліджень у контексті наукової роботи.

У дисертаційному дослідженні використано сучасні методи досліджень, а саме: *системний підхід* (при дослідженні теоретичних і методологічних засад інтелектуалізації сучасної економіки); *абстрактно-логічний* (для визначення понятійного апарату, визначень і категорій); *історичний* (дослідження генезису та новітніх інтерпретацій інституціоналізації та практик управління інтелектуальним капіталом); *аналізу і синтезу* (для оцінки стану, тенденцій розвитку національної економіки); *методи індукції та дедукції* (дали змогу

спрямувати логіку пізнання особливостей і прогнозних тенденцій розвитку системи інститутів); *метод експертних оцінок* (визначення конкурентоспроможності та якості освіти, цінностей як соціально-економічних систем, інноваційного розвитку); *комплексний метод* (визначення інтегральних показників рівня результативності інституційного забезпечення); *метод групування* (виявлення залежності між новітніми технологіями та рівнем використання можливостей інтелектуального капіталу); *статистичний аналіз* (для аналізу загальноекономічних показників); *графічний* (для наочного відображення результатів аналізу, рекомендацій та пропозицій); *діалектичний та абстрактно-логічний* (для узагальнення та формування висновків).

Інформаційною базою дослідження стали офіційні дані Державної служби статистики України, аналітична інформація Міністерства освіти і науки України, офіційні матеріали Світового банку та міжнародних організацій, законодавчі акти Верховної Ради України, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти України; інформація закордонних статистичних ресурсів, офіційні сайти, аналітичні розробки автора. Опрацьовано й узагальнено особисто наукові праці іноземних та вітчизняних авторів.

Наукова новизна здобутих результатів полягає у поглибленні теоретико-методологічних аспектів розвитку національної економіки на засадах інтелектуалізації та формування на цій основі економічних механізмів, моделей та інструментарію, що системно реалізуються у формі стратегічних векторів розвитку інноваційних галузей економіки України на засадах інституційного забезпечення. Основні наукові результати, які розкривають особистий внесок автора в розробку й вирішення проблем, характеризують новизну дослідження, полягають у наступному:

вперше:

- запропоновано наукову гіпотезу, відповідно до якої основою для інституційного забезпечення розвитку національної економіки України має стати концепція державного фінансування альтернативних інституцій науково-технологічного бізнесу через реалізацію визначеного комплексу перспективних напрямів розвитку інноваційних галузей економіки України, зорієнтованої на забезпечення інтегративної, синергічної взаємодії елементів національної інноваційної системи (бізнес, освіта, наука, влада);

- на основі визначення специфічних ознак інтелектуального розвитку науково-технологічного сектору економіки, в контексті особливостей розвитку економіки країни розроблено та апробовано комплексну методику визначення ефективності діяльності стартап-акселераторів, інкубаторів, центрів концентрації через синтез якісних і кількісних показників, що дозволить систематизувати математичні інструменти динамічного моделювання, оцінити певні виміри процесу акселерації та консолідувати інтегральний показник;

- сформовано економетричну модель ефективності національної

інституційної системи забезпечення якості освіти та конкурентоспроможності науки, що ґрунтується на сучасній парадигмі інтегрованого управління: системному підході; відповідності внутрішніх процесів цілям розвитку, ресурсам і функціям; багатопараметричній системі використання інструментарію, що дозволяє забезпечувати через конвергентне узгодження інтересів, функцій, потенціалу та специфіки діяльності органів влади, бізнесу, науково-освітніх установ та споживачів у процесі створення, впровадження та поширення інновацій як чинника стимулювання розвитку вітчизняної економіки на інноваційних засадах.

удосконалено:

- понятійний апарат досліджуваної проблематики, зокрема, пропонується визначити «інституціоналізацію» як економічну категорію, що базується на формуванні нових інститутів, які дозволяють створювати, впроваджувати та поширювати інновації та адаптивно реагувати на зміни, що відбуваються в навколишньому середовищі, генерувати нові винаходи та виступати найголовнішим акселератором інноваційної діяльності, що дозволяє більш повно відобразити специфіку та характер інституційних систем управління інтелектуальним капіталом через взаємодію всіх сфер існування та відтворення людини та суспільства;

- підходи до оцінки інтелектуального капіталу за рахунок обґрунтування меж застосування існуючих метрик, які було розвинуто шляхом об'єднання існуючих підходів та їх трансформації з огляду на потребу реалізації системного управління інтелектуальним капіталом, що дозволило реалізувати авторську схему структурно-елементного складу оцінки процесів інтелектуалізації в сучасній економіці;

- теоретичні засади системи управління розвитком інтелектуального капіталу в національній економіці, яка, на відміну від існуючих, передбачає виділення базових напрямків розвитку даної системи, що задіює механізм управління інтелектуальним капіталом, здатний стимулювати її розвиток, що дозволяє більш структуровано та послідовно представити процеси розвитку системи управління інтелектуальним капіталом;

- наукові методи побудови економіко-математичної моделі управління інтелектуальним капіталом, що підтверджує гіпотезу стосовно залежності інноваційного розвитку національної економіки від процесу управління інтелектуальним капіталом, що дозволяє сформулювати сталі зв'язки і відносини всередині нього, а також основні напрями управлінських впливів, які забезпечать ефективну реалізацію функцій інтелектуального капіталу для досягнення поставлених цілей;

- методологічну базу наукових досліджень формування інтелектуального капіталу на інноваційних засадах шляхом обґрунтування доцільності застосування системного та комплексного підходів у процесі якісних змін кожного структурного елементу, що дозволяє розвинути методологічні підходи

до оцінки інтелектуального капіталу економіки, на базі яких визначено напрями інноваційних змін на основі взаємодії бізнесу, науки і влади відповідно до певних варіантів розвитку подій у індивідуальному, колективному, корпоративному, локально-територіальному, національному, регіональному, міжнародному та глобальному рівнях.

набули подальшого розвитку:

- обґрунтування трансформації інституційної теорії за умов існуючих на поточний момент тенденцій та обмежень, що, на відміну від існуючих підходів, полягає у посиленні впливу на економічний розвиток національної економіки та факторів, заснованих на креативності, наукомісткості продуктів та інтелектуальному капіталі, це дозволяє розглядати в якості теоретичної основи реалізації концепції розвитку інституціоналізації в контексті задоволення суспільних інтересів, яка реалізується через відтворення матеріальної життєвої бази людини, її організації часу й простору;

- систематизація інструментів стимулювання інноваційної діяльності розвинутих країн світу, що, на відміну від існуючого підходу державних заходів забезпечення розвитку інтелектуального капіталу та інноваційного розвитку, надає можливість обґрунтувати найбільш перспективні напрями розвитку інноваційної складової економіки України;

- систематизація чинників, що обумовлюють ефективність реалізації з боку держави комплексу методів та інструментів стимулювання інноваційної діяльності України, що дозволило побудувати матрицю крос-кореляції впливу діяльності держави на показники забезпечення розвитку інтелектуального капіталу та інноваційної діяльності в Україні;

- класифікація процесів фінансування інституцій науково-технологічного бізнесу в контексті забезпечення розвитку інтелектуального капіталу, що передбачає розвиток найважливіших логічних послідовностей формування та використання інвестиційних ресурсів на основі державно-приватного партнерства та спрямування їх у фінансове забезпечення стартап-акселераторів, інкубаторів, центрів концентрації;

- наукова методика проведення аналітичних досліджень динаміки економічних показників національних інституційних систем забезпечення якості освіти та конкурентоспроможності науки в Україні, яка, на відміну від існуючих, ґрунтується на здійсненні узагальненої оцінки стану, визначення тенденцій і з'ясування напрямів розвитку інституційної системи для уможливлення побудови ефективної системи управління інтелектуальним капіталом в оперативному та стратегічному векторі, що дозволило виявити проблемні аспекти й переваги в розвитку національної економіки та визначити залежність ВВП від активізації патентної діяльності;

- онтологічні підходи до формування інституційної системи управління інтелектуальним капіталом, зокрема, проведено класифікацію інституційних систем управління інтелектуальним капіталом за їх часовою періодизацією, що

дозволяє виявити підґрунтя для розвитку економічних та соціальних процесів з метою подальшого перегляду існуючих орієнтирів та політик з розвитку інтелектуального капіталу.

Практична цінність та значення одержаних результатів дослідження полягає в доведенні науково обґрунтованих та методично завершених положень до рівня практичних рекомендацій, спрямованих на формування розвитку системи інституційного забезпечення управління інтелектуальним капіталом.

Одержані в дисертації наукові результати, концептуальні положення та науково-методичні підходи, висновки та рекомендації щодо ефективного функціонування механізму забезпечення інтелектуального розвитку сучасної економіки знайшли практичне застосування в діяльності державних установ, організацій та підприємств, що підтверджується відповідними документами.

Практичні пропозиції та рекомендації, які висвітлені у дисертації, використовувалися:

– *Рівненською обласною державною адміністрацією* впроваджено практичні пропозиції при прийнятті управлінських рішень щодо розвитку креативної індустрії. Значущість отриманих результатів полягає у тому, що застосування науково-практичних рішень автора може слугувати результативним підходом до оцінки забезпечення процесів розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці як регіону, так і України в цілому (довідка №8928/0/01-48/20 від 21.10.2020р.);

– *Управлінням агропромислового розвитку Волинської державної адміністрації* – наукові рішення використані при розробці та прийнятті управлінських рішень щодо впровадження інноваційних технологій у сільськогосподарське виробництво. На основі виконаних досліджень розроблено комплекс заходів, спрямованих на покращення інноваційного розвитку національної економіки (довідка №1442/17/2-20 від 21.10.2020 р.);

– *ТзОВ «СЛУНО Україна»* – впроваджено практичні рекомендації стосовно ефективної співпраці з вищими навчальними закладами та науковими установами в частині апробації авторської концепції державного фінансування бізнес-акселераторів з метою забезпечення розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці (довідка від 16.07.2020 р.);

– *АгрохолдингAgricomGroup* – впроваджено практичні пропозиції щодо управління інноваційними проектами через використання активних стартап-акселераторів та інкубаторів. На основі виконаних досліджень розроблено комплекс заходів забезпечення інноваційного розвитку пріоритетних галузей економіки, визначено особливості захисту прав інтелектуальної власності в ІТ-сфері (довідка №01/12 від 21 грудня 2020 р.).

Окремі результати дисертації впроваджено в освітній процес кафедри менеджменту «Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука». Методичні підходи інституційного забезпечення розвитку інтелектуального капіталу використано під час

розроблення навчально-методичних комплексів із дисциплін «Корпоративне управління», «Маркетинг», «Управління потенціалом підприємств» (довідка № 56 від 20.05.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним завершеним дослідженням. Наукові положення, висновки та рекомендації, винесені на захист, дисертантка одержала самостійно, що відображено в наукових публікаціях. Особистий внесок у працях, які є результатом самостійної роботи здобувача та становлять його індивідуальний доробок, наведено у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та розробки, сформовані за результатами дослідження, були оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, науково-методичних семінарах і круглих столах, у тому числі на таких заходах, як:

Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Формування конкурентоспроможної економіки: теоретичні, методичні та практичні засади (м. Тернопіль, 26-27 квітня 2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-економічний розвиток сільських територій» (м. Бережани, 23-24 травня 2013 р.); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами» (м. Луцьк, 7 грудня 2018 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Людина і суспільство: економічний та соціокультурний розвиток» (м. Рівне, 22 березня 2017 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Людина і суспільство: економічний та соціокультурний розвиток» (м. Рівне, 19 квітня 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Наука і освіта в інтелектуально-інноваційному розвитку суспільства» (м. Бережани, 16-17 травня 2019 р.); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами» (м. Луцьк, 6 грудня 2019 р.); VII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми менеджменту, фінансів та публічного управління в сучасних глобалізаційних процесах» (м. Ірпінь, 19 березня 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та права» (м. Полтава, 26 березня 2020 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Дослідження ефективності факторів зростання конкурентоспроможності економіки: теорії та пропозиції» (м. Київ, 15 лютого 2020 р.); Міжвузівський науково-методичний семінар «Сучасні виклики Вищої економічної школи: освіта, професія, зайнятість» (м. Хуст, 3 грудня 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та перспективи розвитку вищої школи та економіки XXI століття» (м. Рівне, 15-16 жовтня 2020 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано в 34 наукових працях, із яких: 2 монографії, у т.ч. 1 одноосібна монографія, 1 колективна монографія, 18 статей у наукових фахових виданнях України,

4 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, 9 публікацій апробаційного характеру в українських та іноземних збірниках, 1 публікація – в іншому виданні. Загальний обсяг публікацій становить 77,74 друк. арк., з них особисто автору належать 42,22 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел з 315 найменувань та 6 додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 362 сторінки. Основний зміст роботи викладено на 330 сторінках. Робота містить 49 рисунки та 34 таблиці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтована актуальність теми наукового дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи, визначено наукову новизну отриманих результатів, їх практичне значення та особистий внесок здобувача; наведено дані щодо апробації результатів дослідження й публікацій за темою.

У першому розділі **«Наукові підходи до формування розвитку інститутів у системі управління інтелектуальним капіталом»** узагальнено концептуальні засади розвитку інституціоналізації в системі управління інтелектуальним капіталом; розкрито процес формування та розвитку інститутів, обґрунтовано і систематизовано підходи щодо дослідження процесів інтелектуалізації в сучасній економіці.

На основі узагальнення та систематизації позицій як вітчизняних, так і зарубіжних вчених дано оцінку повноті та змістовності визначення поняття «інституціоналізація», проведено його повну ретроспективну хронологію.

На підставі проведеного дослідження теоретико-методологічних підходів до формування розвитку інститутів у системі управління інтелектуальним капіталом зроблено висновок про необхідність уточнення сутності інтелектуального капіталу як базової передумови формування інституційної системи управління ним.

В дисертаційній роботі відзначено, що концепція інституціоналізації повинна враховувати комплексний, системний та еволюційний погляд на властивості, види, форми та функції сучасних інститутів. Базуючись на такій методологічній основі, на нашу думку, інституціоналізація – це процес вбудовування та поширення деякої концепції у суспільство в цілому шляхом популяризації або примушення до виконання. На основі критичного осмислення сучасних та основоположних теорій інституціоналізації та концепції розвитку національної економіки на засадах інтелектуалізації представлено авторське бачення новітньої інституційної системи управління інтелектуальним капіталом (рис. 1).

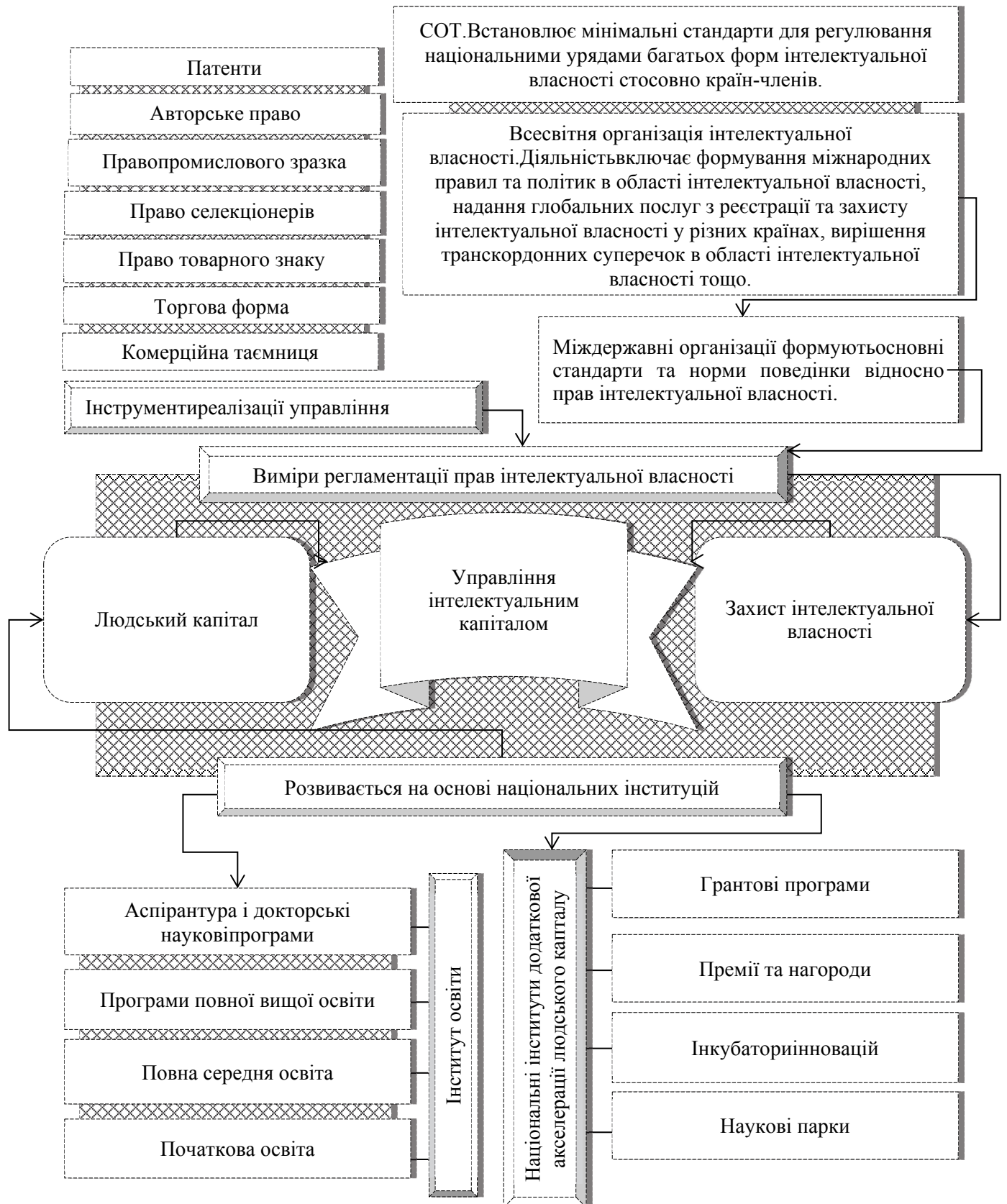

Рис. 1. Структурно-логічна схема новітньої інституційної системи управління інтелектуальним капіталом

Всі елементи інституційної системи управління інтелектуальним капіталом взаємопов'язані та доповнюють один одного: як глобальні інститути, які направлені вниз до національних економічних систем, так і національні інститути освіти, які забезпечують новітні корпорації якісним людським капіталом, що в свою чергу генерує винаходи та є найголовнішим акселератором інноваційної діяльності.

Узагальнюючи витоки інтелектуальної власності та людського капіталу, було визначено, що наявну інституційну систему управління інтелектуальним капіталом не можливо описати тільки за рахунок патентної діяльності. На основі проведених досліджень запропоновано класифікацію інституційних систем управління інтелектуальним капіталом за їх часовою періодизацією, що дозволяє виявити орієнтири для України. У даній системі управління інтелектуальним капіталом виокремлено наступні види, що характеризують специфіку застосування інституційних систем управління інтелектуальним капіталом:

- система управління інтелектуальним капіталом епохи Відродження, що акцентувала увагу виключно на протекціонізмі;
- індустріальна система управління інтелектуальним капіталом, основним атрибутом якої є створення багатоступеневої системи освіти, що дозволяло вивільнити винахідницький потенціал серед населення;
- гібридна система управління інтелектуальним капіталом, що спрямована як на покращення людського капіталу за рахунок удосконалення інституту освіти, так і на акселерацію наукової діяльності.

В дисертаційній роботі узагальнено методології дослідження процесів інтелектуалізації в сучасній економіці. Однак методи та моделі, що використовуються для вимірювання процесів інтелектуалізації в сучасній економіці, мають досить дискусійний характер. Приймаючи за основу обґрунтування методології дослідження процесів інтелектуалізації в національній економіці, доведено доцільність використання меж застосування існуючої методології та окреслено моделі, які могли б надійно ідентифікувати і вимірювати вплив інтелектуалізації на економічне зростання, особливо в макроекономічному контексті.

У другому розділі **«Методологічні засади управління розвитком інтелектуального капіталу в національній економіці»** досліджено методологію процесу управління інтелектуальним капіталом, обґрунтовано механізм забезпечення інтелектуального розвитку національної економіки. Ідентифіковано підходи до інноваційного відтворення інтелектуального капіталу, висвітлено методи дослідження. Наведено систему критеріїв та показників, які найбільш повно забезпечують оцінку рівня інноваційного відтворення інтелектуального капіталу.

На основі узагальнення і систематизації позицій науковців дано оцінку повноті та змістовності визначення поняття «управління інтелектуальним

капіталом». В основу сутності управління інтелектуальним капіталом нами покладено сукупність взаємопов'язаних підсистем, які забезпечують розвиток людського, структурного, соціального, інституційного, ринкового, організаційного капіталу, формують інформаційну систему та організаційну культуру, створюють сприятливий мікроклімат. Узагальнено теоретико-методичні підходи до управління інтелектуальним капіталом, де враховано взаємозв'язки між окремими елементами управління, визначено шляхи досягнення кінцевих цілей, створено відповідний механізм управління, що забезпечить комплексне планування та організацію системи управління інтелектуальним капіталом. Ідентифіковано концептуальні підходи для дослідження інноваційного потенціалу та інтелектуальних ресурсів, серед яких є ресурсно-орієнтований підхід, управління інтелектуальним капіталом та оцінка інтелектуальних ресурсів, управління соціальним капіталом.

В дисертаційній роботі сформовано механізм управління інтелектуальним капіталом, структура якого включає: постановку мети; визначення особливостей інтелектуального капіталу; моніторинг стану та вироблення рекомендацій щодо подальшого його розвитку. Даний механізм дасть можливість визначати сталі зв'язки та основні напрями управлінських впливів, що забезпечить досягнення соціально-економічних пріоритетів та сприятиме інноваційному розвитку високотехнологічних галузей економіки (рис. 2).

Відзначено, що дієвим інструментом оцінки рівня інноваційного відтворення інтелектуального капіталу є багатовимірний аналіз агрегованих показників та подальше визначення інтегрального показника за його основними структурними елементами, яке визначається за формулою (1):

$$I_{ік} = I_{лк} * I_{стрк} * I_{ск} * I_{рк} * I_{інст к} * I_{орг к}, \quad (1)$$

де:

$I_{ік}$ – індекс інтелектуального капіталу;

$I_{лк}$ – індекс людського капіталу;

$I_{стрк}$ – індекс структурного капіталу;

$I_{ск}$ – індекс соціального капіталу;

$I_{рк}$ – індекс ринкового капіталу;

$I_{інст к}$ – індекс організаційного капіталу;

$I_{орг к}$ – індекс інституціонального капіталу.

Доведено доцільність використання певної системи методів, які розрізняються як за набором розрахункових показників, так і за якісними характеристиками. Систематизовано й доповнено критерії та показники оцінки інтелектуального капіталу, методики їх визначення, які враховують якісні та кількісні параметри.

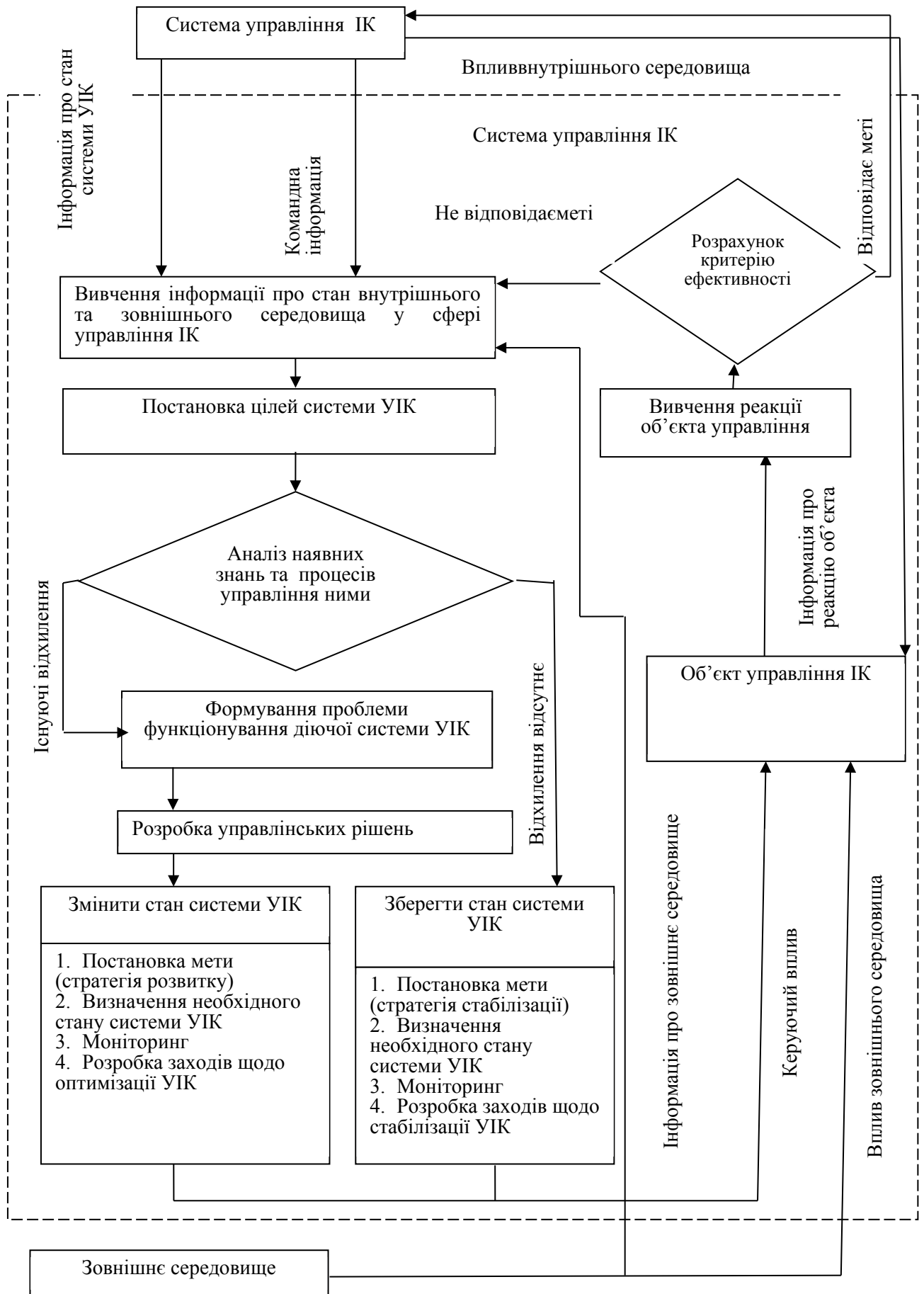

Рис. 2. Алгоритм процесу управління інтелектуальним капіталом

В роботі обґрунтовано доцільність комплексної і структурованої оцінки інтелектуального капіталу на макро-, мезо- та мікрорівні, що забезпечить успішність розвитку економіки знань, взаємозв'язок між накопиченим інтелектуальним капіталом і рівнем його розвитку та стратегічні напрями розвитку національної економіки.

У третьому розділі **«Інституційне оформлення процесів інтелектуалізації в національній економіці»** здійснено оцінку стану та тенденцій розвитку системи забезпечення якості освіти та конкурентоспроможності науки; проаналізовано системні параметри національних інституційних систем забезпечення якості освіти та конкурентоспроможності науки; розроблено методичні підходи до оцінки результативності інституційного забезпечення процесів розвитку конкурентоспроможності освіти в національній економіці.

Досліджено механізми фінансування НДДКР, який визначає підтримку організації наукових досліджень у національній економіці.

В результаті проведеного аналізу інституційної підтримки організації наукових досліджень у національній економіці, встановлено, що і державні установи, і комерційні установи, і громадські організації відчули зміни, які відбулися як в економічному, так і політичному середовищі, що відобразилося на зниженні обсягів та зміні напрямків фінансування науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи. Це перенесло акценти від основного інституційного фінансування до фінансування проектів.

Систематизовано існуючі системи інституційної підтримки організації наукових досліджень у національній економіці України, які сьогодні представлені чотирма установами: Національний фонд досліджень; Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти; Національна рада України з питань розвитку науки і технологій; Міністерство освіти і науки України. Разом з цим виявлено, що їх функції досить схожі і часто перетинаються, більше того, вони не координуються і повністю не підпорядковуються Міністерству освіти і науки України.

В дисертаційній роботі узагальнено підходи щодо формування та напрямів державної інституційної підтримки організації наукових досліджень у національних економіках різних країн. Зокрема, здійснено порівняльний аналіз американського, європейського, азійського та українського підходів до інституційної підтримки організації наукових досліджень. На основі проведеного порівняльного аналізу встановлено, що національна система базується переважно на державному фінансуванні академій наук України та державних університетів, має замкнутий характер, її ефективність порівняно з іншими системами розвинутих країн є досить посередньою, оскільки загальний тренд – це перехід до конкурентного фінансування НДДКР.

У процесі дослідження автором визначено дефініції «конкурентоспроможність освіти» та «якість освіти», які тісно взаємопов'язані. Сформовано структурно-логічну схему забезпечення оцінки якості освіти в

національній економіці України, яка представлена на рис. 3.

Не дивлячись, що в останні роки Міністерство освіти та науки створило спеціальну агенцію з якості освіти та надало досить багато виконавчих інструментів, однак, методологія оцінки якості освіти залишається досить рудиментарною. Згідно з цією методикою, на першому етапі формується перелік кількісних показників, за якими здійснюється оцінка наукової діяльності ЗВО за науковим напрямом та показники результативності.

На відміну від існуючої схеми забезпечення оцінки якості освіти, новітня система оцінки підтримки організації наукових досліджень містить, крім математичної частини, експертні оцінки, що визначають якісні фактори.

В рамках такого підходу всі показники розділяються на показники оцінки результативності закладів вищої освіти та показники наукового потенціалу, які забезпечать ефективність системи інституційного забезпечення розвитку конкурентоспроможної освіти в національній економіці України. Системною проблемою є те, що всі показники формуються на основі внутрішньої статистики і досить просто можуть фальсифікуватись. Визначено межі застосування існуючої схеми забезпечення оцінки організації наукових досліджень. Перш за все слід відмітити, що Міністерство освіти і науки України розділяє всі суб'єкти та окремо оцінює кожен з них, загальної методики оцінки організації наукових досліджень не має. Головним суб'єктом який виділяє Міністерство освіти і науки України, є заклади вищої освіти, за іншими напрямками оцінка взагалі не здійснюється.

Сама система оцінки організації наукових досліджень ЗВО ставить на меті тільки визначення оцінки результативності ЗВО, що зводиться до кількості та якості наукових публікацій, показників наукового потенціалу ЗВО, які зводяться до кількості наукового персоналу.

У процесі дослідження встановлено зв'язок між фінансуванням та забезпеченням оцінки якості освіти та конкурентоспроможності науки в національній економіці України. На цій основі запропоновано економетричну модель, яка дає можливість визначити ефективність національної інституційної системи забезпечення якості освіти та конкурентоспроможності науки (формула 2).

$$G = \frac{(a)^b}{(a)^t} \cdot \gamma_1 + \frac{(b)^b}{(b)^t} \cdot \gamma_2 + \frac{(c)^t}{(c)^b} \cdot \gamma_3 + \frac{(d)^t}{(d)^b} \cdot \gamma_4 + \frac{(e)^b}{(e)^t} \cdot \gamma_5 + \frac{(f)^b}{(f)^t} \cdot \gamma_6 + \frac{(g)^b}{(g)^t} \cdot \gamma_7 + \frac{(h)^b}{(h)^t} \cdot \gamma_8 \quad (2),$$

де:

G – Інтегральний показник ефективності національної інституційної системи забезпечення якості освіти та конкурентоспроможності науки;

$\frac{(a)^b}{(a)^t}$ – місце України у рейтингу конкурентоспроможності освіти за версією ВЕФ серед країн із доходом нижче середнього в базовому й аналізованому періодах;

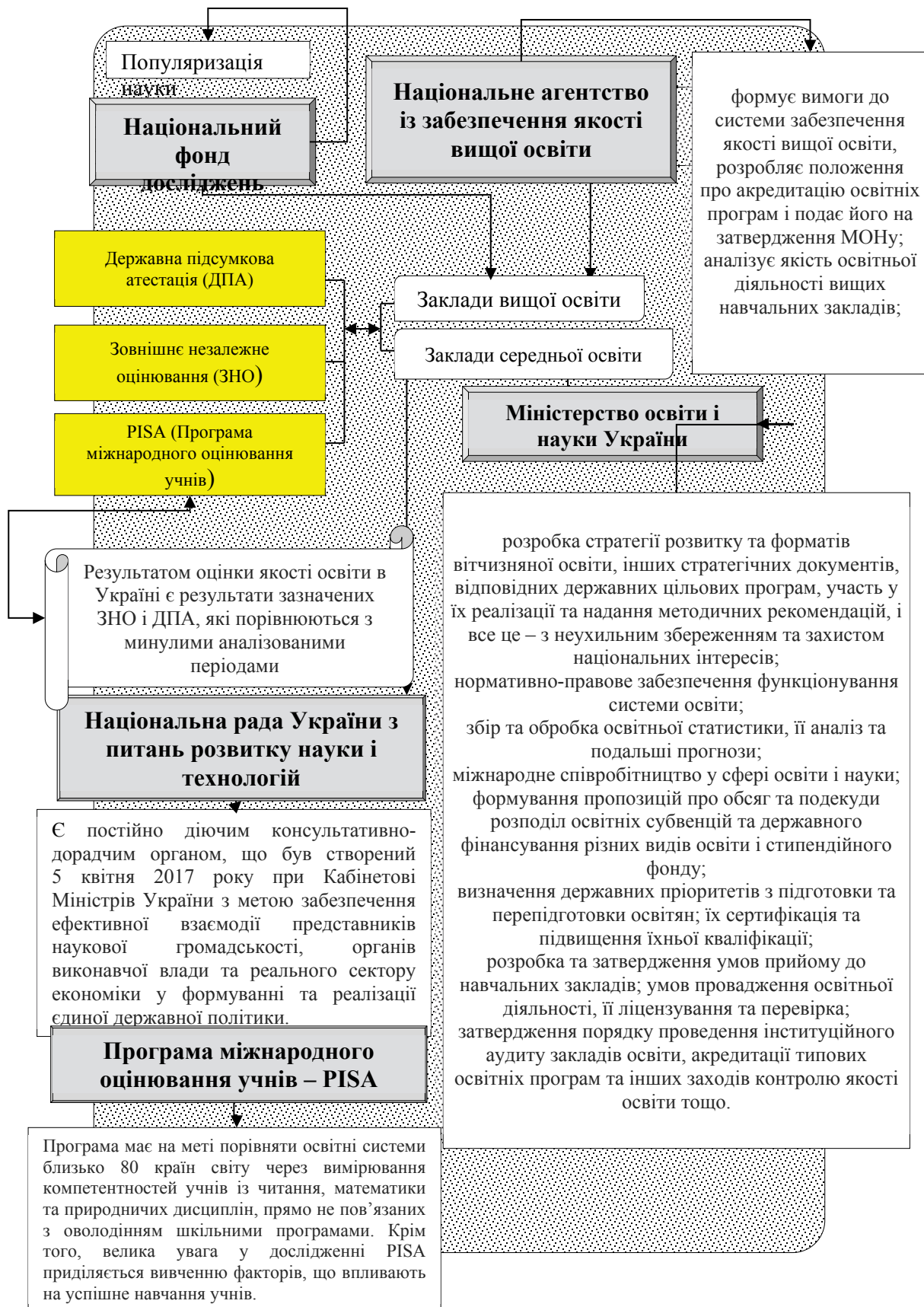

Рис. 3. Структурно-логічна схема забезпечення оцінки якості освіти в національній економіці України

$\frac{(b)^b}{(b)^t}$ – середній бал атестатів зарахованих до бакалаврату в базовому й аналізованому періодах;

$\frac{(c)^t}{(c)^b}$ – середні оцінки ЗНО на освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр» в базовому й аналізованому періодах;

$\frac{(d)^t}{(d)^b}$ – кількість осіб, які навчалися в університетах та академіях, на 10 тис. населення в базовому й аналізованому періодах;

$\frac{(e)^b}{(e)^t}$ – місце України у загальному рейтингу якості інноваційної екосистеми за версією ВЕФ серед країн із доходом нижче середнього в базовому й аналізованому періодах;

$\frac{(f)^b}{(f)^t}$ – загальна кількість дослідників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок за категоріями в базовому й аналізованому періодах;

$\frac{(g)^b}{(g)^t}$ – внутрішні витрати на виконання наукових досліджень і розробок за кошти організацій підприємницького сектору в базовому й аналізованому періодах;

$\frac{(h)^b}{(h)^t}$ – кількість міжнародних патентних заявок в базовому й аналізованому періодах;

$\gamma_1, \gamma_2, \gamma_3, \gamma_4, \gamma_5, \gamma_6, \gamma_7$ – коефіцієнти вагомості показників, що розраховують за результатом експертної оцінки ($\sum \gamma_i = 1$).

Формування та застосування даної моделі на практиці дозволяє здійснювати моніторинг процесу реалізації національної інституційної системи забезпечення якості освіти та конкурентоспроможності науки, спрямований на досягнення поставлених цілей.

У четвертому розділі «**Новітні технології в світовій економіці та захист прав інтелектуальної власності**» проаналізовано динаміку та особливості захисту прав інтелектуальної власності, охарактеризовано активізацію патентної діяльності, визначено тенденції захисту прав інтелектуальної власності.

В роботі проведено дослідження динаміки кількості заявок на патенти і побудовано прогнозну криву, яка виявила в найближчому майбутньому неухильне зростання цього показника (рис. 4).

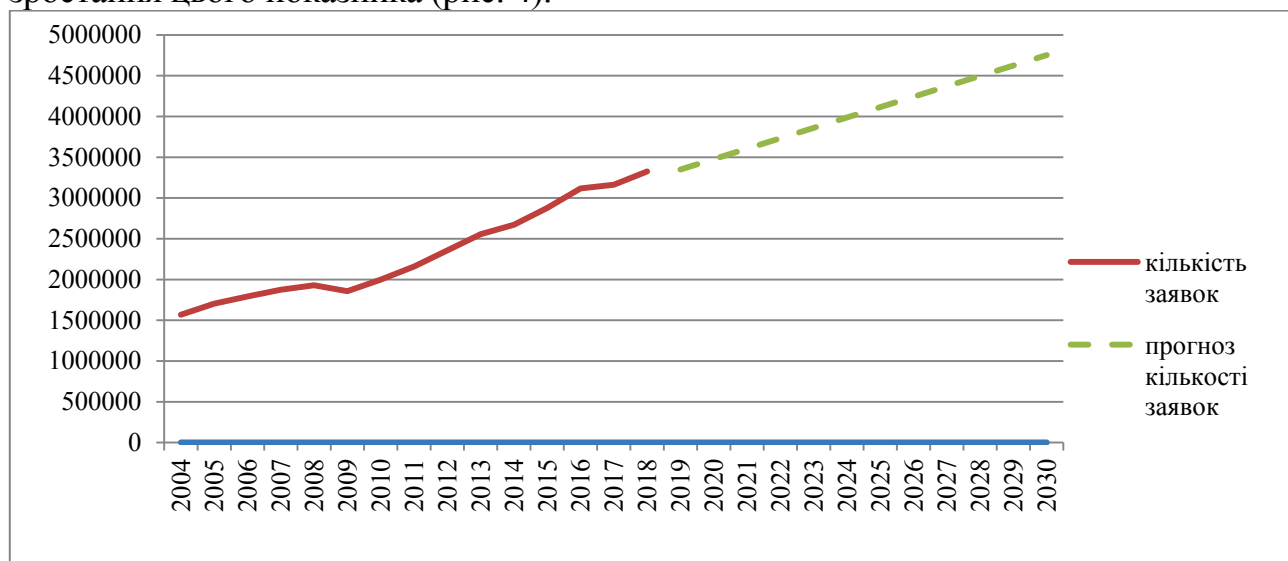

Рис. 4. Прогнозування кількості заявок на патенти до 2030 року

Джерело: побудовано автором

Також відображено залежність світового ВВП від кількості заявок на патенти, що показує уповільнення зростання ВВП з різким зростанням представленого показника, що пов'язано з рядом причин, а саме з неефективним використанням інновацій у визначених галузях (рис. 5).

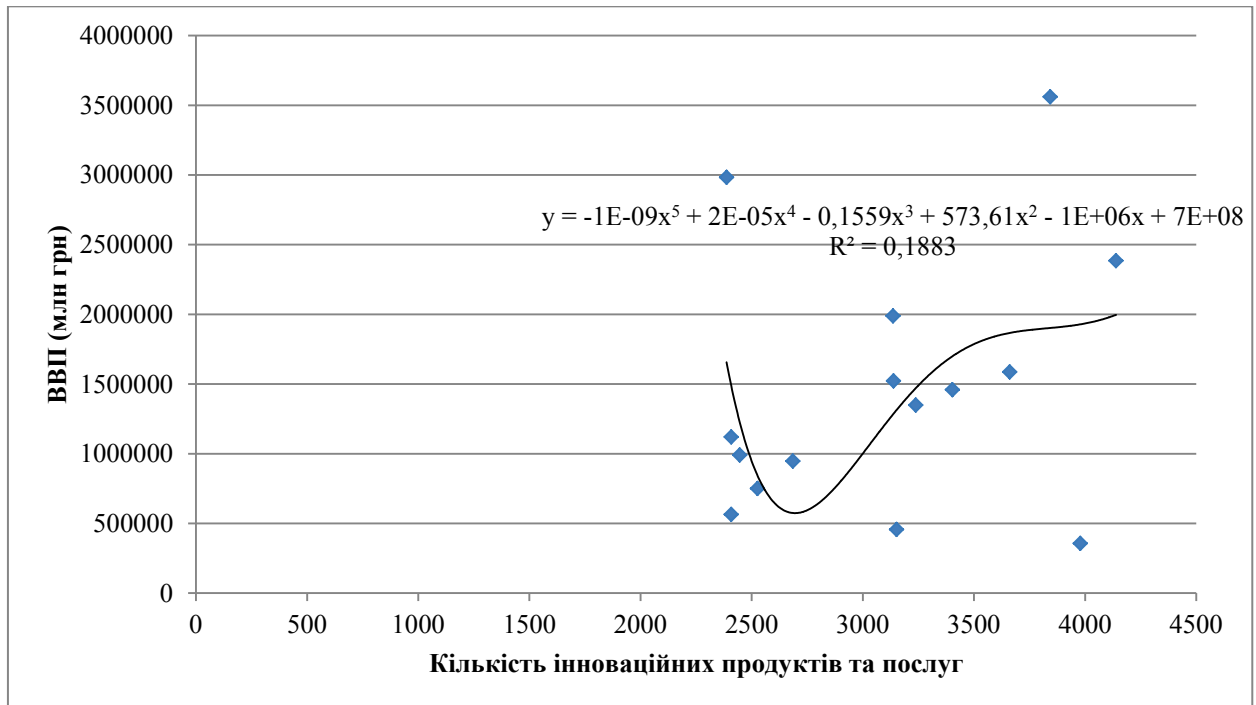

Рис. 5. Залежність ВВП України від кількості випущених інноваційних продуктів та послуг (2004–2018 роки)

Джерело: побудовано автором

Аналіз взаємозалежності світового ВВП від кількості заявок на патенти виявив уповільнення зростання ВВП з різким зростанням представленого показника, що пов'язано з рядом причин, а саме з неефективним використанням інновацій у визначених галузях. Визначено, що ВВП України не має зв'язку з розвитком інновацій в країні, що є наслідком сировинної спрямованості економіки держави та інших факторів впливу переважно політичного характеру. Визначено, що ВВП України не має зв'язку з розвитком інновацій у країні, що є наслідком сировинної спрямованості економіки держави та інших факторів впливу переважно політичного характеру.

Інноваційна діяльність стрімко розвивається в світовому масштабі, що знаходить своє відображення в зміні структури патентних заявок в залежності від країн та світових регіонів. В абсолютних показниках значно зростає кількість поданих патентних заявок. Африканська організація інтелектуальної власності (OAPI), Африканська регіональна організація інтелектуальної власності (ARIPO) та Євразійська патентна організація (EAPO) – повідомили про потужне зростання кількості заявок у 2018 році (табл. 1).

Таблиця 1

Подача заявок на патенти Топ-20 країнами у 2018 р.

[складено автором на основі 21]

Країна	Резиденти	Нерезиденти	Загальне число заявок	Частка нерезидентів (%)
Китай	1 393 815	148 187	1 542 002	9,6
США	285 095	312 046	597 141	52,3
Японія	253 630	59 937	313 567	19,1
Республіка Корея	162 561	47 431	209 992	22,6
ЄС	81 565	92 832	174 397	53,2
Німеччина	46 617	21 281	67 898	31,3
Індія	16 289	33 766	50 055	67,5
Російська Федерація	24 926	13 031	37 957	34,3
Канада	4 349	31 812	36 161	88,0
Австралія	2 757	27 200	29 957	90,8
Бразилія	4 980	19 877	24 857	80,0
Велика Британія	12 865	8 076	20 941	38,6
Мексика	1 555	14 869	16 424	90,5
Франція	14 303	1 919	16 222	11,8
Гонконг	314	15 672	15 986	98,0
Іран	11 908	915	12 823	7,1
Сінгапур	1 575	10 270	11 845	86,7
Італія	8 921	900	9 821	9,2
Індонезія	1 407	8 347	9 754	85,6
Таїланд	904	7 245	8 149	88,9

Дослідження інтелектуальної власності та особливостей захисту прав інтелектуальної власності виявило, що важливим елементом є зареєстровані торгові марки. Зареєстрована торгова марка надає її власнику важливі ексклюзивні права. Серед них: виключне право використання; ефективне вкладення коштів; об'єкт для продажу (здачі в оренду); нематеріальний актив для статутного фонду або балансу підприємства. Аналіз позицій патентної діяльності у світових рейтингах виявив такі тенденції розвитку: на теперішній час КНР залишається офісом з найбільшим числом поданих заявок на патентування нових сортів рослин у 2018 році, маючи 5760 заявок, далі слідує національний офіс Сполучених Штатів Америки (1609), Україна (1575) та Японія (880). На основі проведених досліджень спостерігається позитивна динаміка зростання патентної діяльності на вітчизняному ринку інтелектуальної власності щодо подання заявок у різних галузях електронної інженерії, в різних галузях виготовлення інструментів та впровадження нових інноваційних технологій у сільськогосподарське виробництво.

У розділі 5 «Інтелектуальний капітал у формуванні сучасної моделі інноваційного розвитку України» визначено основні перспективні напрями розвитку інноваційних галузей економіки; сформовано концепцію державного фінансування бізнес-акселераторів; удосконалено механізм управління комерціалізацією інтелектуальної власності в системі науково-технічної політики України; розроблено науково-методичний підхід до моделювання рівня геоінтелектуальної активності України.

В процесі державного фінансування стартап-акселератори, інкубатори, центри концентрації потребують комплексної методики оцінки, яка б враховувала синтез якісних і кількісних показників, які, в разі необхідності, можна замінити або скорегувати за ступенем важливості та актуальності. Тому нами запропоновано комплексну методику визначення ефективності діяльності для інституцій з акселерації науково-технологічного бізнесу, для подальшого державного фінансування. На відміну від наявних підходів оцінки результативності інституцій з акселерації науково-технологічного бізнесу для подальшого державного фінансування, нами запропоновано методичний інструмент, який передбачає наступні етапи:

- визначення об'єктів дослідження; формування показників об'єктів; формування системи індикаторів на основі показників об'єктів;
- групування індикаторів за підходами;
- визначення порогових значень для індикаторів та блоків;
- визначення стану об'єкту дослідження;
- аналіз отриманих закономірностей, проблемних напрямів та формування і розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності (вибір інструментарію реалізації заходів щодо підвищення ефективності діяльності аналізованих об'єктів). Запропоновано авторську концепцію державного фінансування бізнес-акселераторів у контексті забезпечення розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці, яка складається з двох блоків – методичного та аналітичного (рис. 6).

Застосування економетричної моделі дозволяє оцінити не тільки певні виміри процесу акселерації, але консолідувати його в інтегральний показник, який може містити не тільки кількісні, але й якісні значення. Запропонований інструмент має гнучку основу, тобто можливість наповнювати економетричну модель певними цільовими індексами, маніпулювати коефіцієнтами важливості та консолідувати якісні та кількісні елементи. В умовах постійної трансформації бізнес-процесів авторська економетрична модель дозволяє оцінити як галузевий аспект ефективності, тобто визначити конкурентність обраної позиції, так і визначити інтегральний показник, який дає змогу корегувати організаційні, фінансові та інші функціональні фактори позиціонування програм акселерації з метою подальшого державного фінансування.

**Інституційні передумови застосування
авторської концепції державного фінансування
забезпечення розвитку інтелектуального
капіталу в національній економіці**

Національне інноваційне законодавство включає норми Конституції України, Господарського кодексу, Закону України "Про інноваційну діяльність", Закону України "Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні", Закону України "Про інвестиційну діяльність", Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність", Закону України "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків" та інших нормативно-правових актів, які визначають правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлюють форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямовані на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

**Методичний блок концепції державного фінансування
забезпечення розвитку інтелектуального капіталу в національній
економіці**

Етап 1. Визначення
об'єктів дослідження

Етап 2. Дослідження та
формування показників
об'єктів

Етап 3. Формування
системи індикаторів на
основі показників об'єктів

Етап 4. Групування
індикаторів за
підходами

Етап 5. Визначення
порогових значень для
індикаторів та блоків

Етап 6. Визначення стану
об'єкту дослідження

Етап 7. Аналіз отриманих закономірностей,
проблемних напрямів та формування. Рішення щодо
об'єктів державного фінансування

**Аналітичний блок концепції державного фінансування забезпечення
розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці**

$$P = \frac{(\sum_i^k v_i)^b}{(\sum_i^k v_i)^c} * \sum_x^1 \gamma, \text{ де}$$

P - сумарний показник ефективності об'єкта;

k^a, k^b - величина показника за індикатором, в аналізованому й базовому періодах;

$\frac{(\sum_i^k v_i)^b}{(\sum_i^k v_i)^c}$ - сумарний обсяг k -х об'єкту в базовому й аналізованому періодах;

$\gamma_1, \gamma_2, \gamma_3, \dots, \gamma_x$ - коефіцієнти вагомості показників, що розраховують, за результатом експертної оцінки ($\sum \gamma_i = 1$).

Економічні ефекти

Зниження цільових витрат
порівняно з існуючою
схемою

Унеможлиблює
корупційну
складову

Дозволяє обирати найбільш
конкурентоспроможні
проекти

Рис. 6. Авторська концепція державного фінансування бізнес-акселераторів у контексті забезпечення розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці

Консолідуючи показники в запропонованій економетричній моделі, нами було згенеровано інтегральний показник, як представлено у формулі 3

$$I = \frac{M_3 = \left(\frac{n}{\sum_i^k E}\right)^b}{M_3 = \left(\frac{n}{\sum_i^k E}\right)^t} \times \gamma_1 + \frac{E_{\omega} = \left(\frac{\sum_i^k x_1 + \sum_i^k x_2 + \sum_i^k x_3}{n}\right)^b}{E_{\omega} = \left(\frac{\sum_i^k x_1 + \sum_i^k x_2 + \sum_i^k x_3}{n}\right)^t} \times \gamma_2 + \frac{E_{\omega} = \left(\frac{\sum_i^k y_1 + \sum_i^k y_2 + \sum_i^k y_3}{x}\right)^b}{E_{\omega} = \left(\frac{\sum_i^k y_1 + \sum_i^k y_2 + \sum_i^k y_3}{x}\right)^t} \times \gamma_3 + \frac{\left(\sum_{t=0}^n \frac{S_t}{(1+IRR)^t} = 0\right)^t}{\left(\sum_{t=0}^n \frac{S_t}{(1+IRR)^t} = 0\right)^b} \times \gamma_4 \quad (3)$$

де I – інтегральний показник оцінки результативності інституцій з акселерації та інкубації науково-технологічного бізнесу;

$\left(\frac{n}{\sum_i^k E}\right)^b / \left(\frac{n}{\sum_i^k E}\right)^t$ – популяризація стартап-підприємництва у базовому й аналізованому періодах;

$\left(\frac{\sum_i^k x_1 + \sum_i^k x_2}{n}\right)^t / \left(\frac{\sum_i^k x_1 + \sum_i^k x_2}{n}\right)^b$ – взаємодія з міжнародними інституціями у базовому й аналізованому періодах;

$\left(\frac{\sum_i^k y_1 + \sum_i^k y_2 + \sum_i^k y_3}{x}\right)^t / \left(\frac{\sum_i^k y_1 + \sum_i^k y_2 + \sum_i^k y_3}{x}\right)^b$ – виконання технічних завдань підприємств в аналізованому і базовому періодах;

$\left(\sum_{t=0}^n \frac{S_t}{(1+IRR)^t} = 0\right)^b / \left(\sum_{t=0}^n \frac{S_t}{(1+IRR)^t} = 0\right)^t$ – внутрішня норма прибутку IRR у базовому й аналізованому періодах.

Систематизуючи параметри функціонування та наявних показників звітності найбільших стартап-інкубаторів та акселераторів бізнесу для подальшого державного фінансування, виявлено, що всі вони мають свої специфічні інструменти визначення ефективності, що не дають змогу порівнювати ефективність внутрішніх процесів між різними інституціями.

Як свідчать вихідні значення в запропонованій економетричній моделі оцінки результативності інжинірингових шкіл та інших інституцій з акселерації та інкубації науково-технологічного бізнесу в Україні за період 2017–2020 рр., результати мають досить амбівалентний характер (рис. 7).

В той же час, порівняння, які здійснюються потенційними учасниками програм акселерації, зводяться до стандартних індексів ефективності інвестицій та не відображають результативності внутрішніх процесів. Типові короткотермінові та довгострокові показники для акселераторів, інкубаторів та підприємств, які проходять акселерацію, також мають значну диференціацію,

тому наявні підходи визначення ефективності позиціювання інжинірингових та інших форм акселерації та інкубації науково-технологічного бізнесу спираються на виключно математичні інструменти.

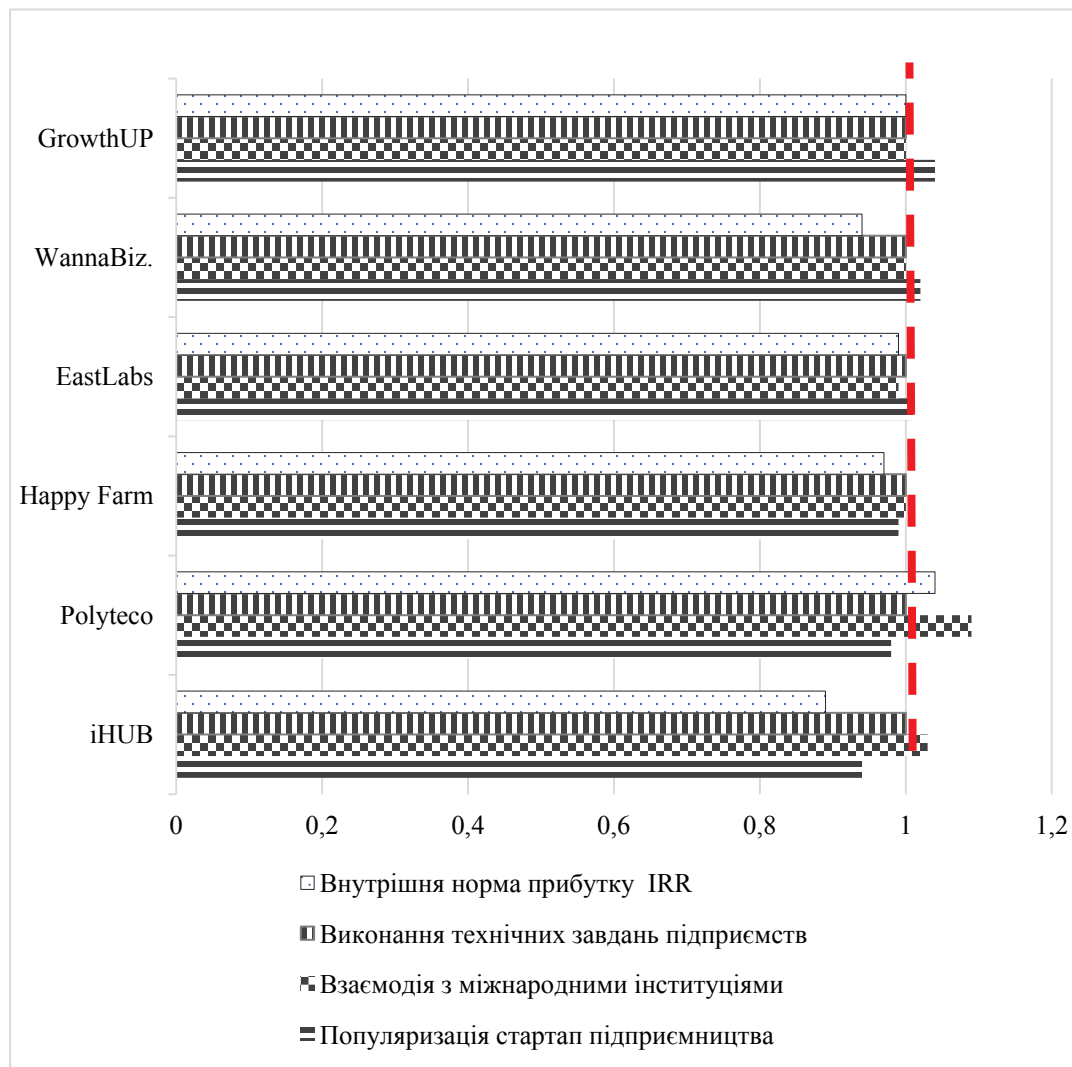

Рис. 7. Функціональні профілі економетричної моделі оцінки результативності аналізованих інституцій

Сформувавши порогові параметри, побудовано вісь стану показників з виокремлення передкризової зони (рис. 8).

Незважаючи на досить інтенсивний рівень фінансування вищезазначених інституцій, найбільш результативними є «Polyteco» та «GrowthUP». Кінцевою метою проведеного аналізу є вибір найбільш результативної інституції для подальшого державного фінансування, що забезпечує розвиток інтелектуального капіталу в національній економіці.

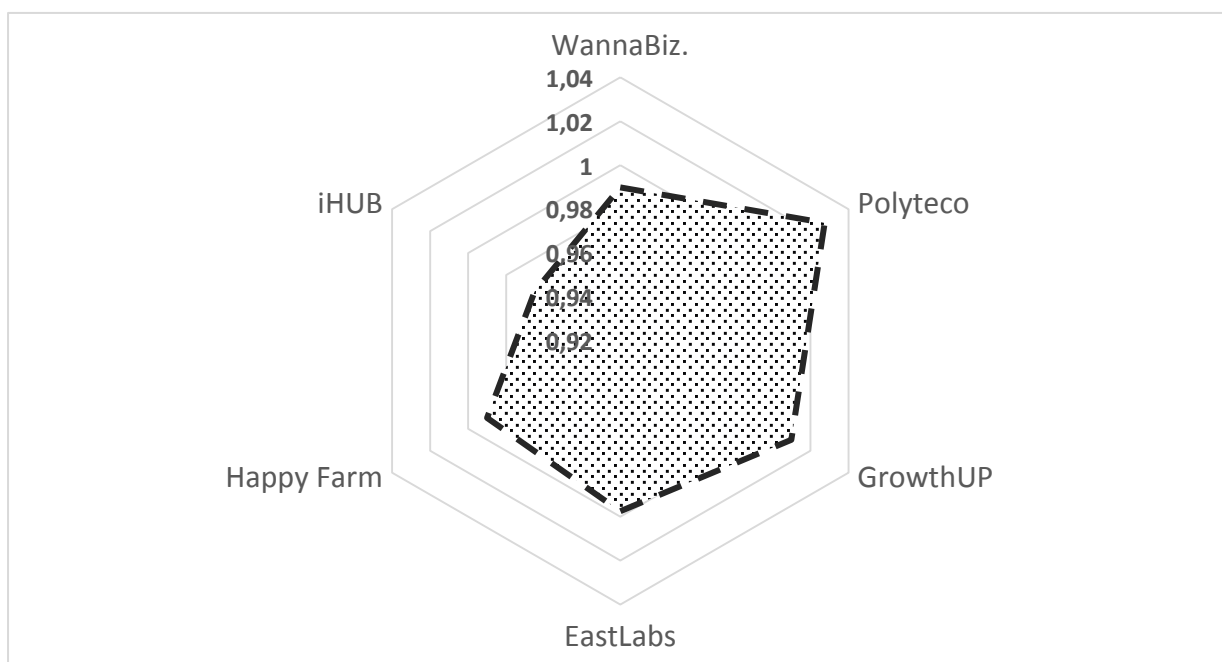

Рис.8. Інтегральний показник економетричної моделі оцінки результативності інституцій, що профілем позиціонування корелюють зі сферою інтелектуального капіталу в національній економіці за період 2017–2020 рр.

Таким чином, представлені дослідження спрямовані на вирішення проблеми формування розвитку інститутів у системі управління інтелектуальним капіталом. Це сприятиме не тільки розвитку та використанню інтелектуального капіталу, але й забезпеченню ефективності інституційної системи, яка забезпечує впровадження інновацій та інтелектуалізації в національній економіці.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та подано нове вирішення наукової проблеми – обґрунтування і розроблення теоретичних, методологічних і науково-методичних засад інституційного забезпечення розвитку системи управління інтелектуальним капіталом.

На основі проведеного дослідження й узагальнення його результатів зроблено низку висновків та запропоновано рекомендації, які мають теоретичне і практичне значення. Здобуті наукові результати підтверджують гіпотезу, покладену в основу дослідження, а реалізована мета й завдання сукупно дають змогу розглянути наукові проблеми, що мають важливе значення для управління інтелектуальним капіталом.

За результатами дослідження зроблено наступні висновки теоретичного, методологічного і науково-прикладного характеру:

1. За результатами дослідження еволюції інституційної теорії та понятійного апарату функціонування і розвитку інститутів на засадах інтелектуалізації національної економіки запропоновано авторське визначення

категорії «інституціоналізація». Так, на нашу думку, інституціоналізація – це процес вбудовування та поширення деякої концепції (наприклад, переконання, норми, соціальної ролі, визначеної цінності або способу поведінки) у суспільство в цілому шляхом популяризації або примушення до виконання. Показано, що процес інституціоналізації формується як суспільно побудовані, історичні закономірності матеріальних практик, припущень, цінностей, вірувань і правил, за допомогою яких люди виробляють та відтворюють свою матеріальну життєву базу, організовують час та простір і надають значення їх соціально-економічній реальності.

2. Досліджено сутність та специфіку функціонування інституційних систем управління інтелектуальним капіталом. В процесі проведеної періодизації онтологічних підходів до формування інституційної системи управління інтелектуальним капіталом було розроблено положення, які характеризуються значним рівнем теоретичної новизни та практичної цінності. Це дало змогу узагальнити витоки інтелектуальної власності та людського капіталу, обґрунтувати класифікацію інституційних систем управління та їх особливості.

3. Розроблено методологічні підходи до оцінки інтелектуального капіталу за рахунок обґрунтування меж застосування існуючих метрик. В рамках систематизації наявних наукових опрацювань виявлено, що наявні наукові опрацювання щодо методології дослідження процесів інтелектуалізації в сучасній економіці слід розділяти на дві великі галузі знань: процес інтелектуальної власності як певного результату щодо наявності інтелектуальних ресурсів та людський капітал, що є основою для формування національної економіки на інноваційних засадах.

4. Визначено та систематизовано теоретичні положення вітчизняних та зарубіжних вчених щодо сутності поняття «управління інтелектуальним капіталом» як основи економічного росту національної економіки. Виокремлено структурні елементи системи управління інтелектуальним капіталом: цільова спрямованість, підсистеми, результативність, які взаємопов'язані та забезпечують розвиток людського, структурного, соціального, інституційного, ринкового, організаційного капіталу, формують інформаційну систему та організаційну культуру. Показано, що процес управління інтелектуальним капіталом спрямований на оптимізацію розвитку галузевої інноваційної системи, що передбачає взаємодію суб'єктів інноваційної діяльності в рамках інноваційних кластерів.

5. З огляду на те, що механізм забезпечення інтелектуального капіталу нами визначено як сукупність процесів, організаційних структур, конкретних форм і методів управління, за допомогою яких реалізуються діючі в конкретних умовах економічні закони, механізм управління інтелектуальним капіталом систематизовано в алгоритмічну послідовність процедур від постановки цілей і визначення складу інтелектуального капіталу до аналізу його стану з наступним

визначенням стратегічних векторів розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці України.

6. Обґрунтовано методологію оцінки рівня інноваційного відтворення інтелектуального капіталу за його структурними елементами та запропоновано авторське бачення розрахунку інтегрального індексу через систему показників, які визначають стан інтелектуального розвитку економіки країни. Визначено і обґрунтовані переваги і недоліки методів, які дають як кількісну, так і якісну характеристику показників. Зазначено важливість формування обґрунтованої бази критеріїв оцінювання, що дозволить ефективно та в повному обсязі здійснити оцінку доцільності відтворення та нагромадження інтелектуального капіталу на особистісному, мікро- та макрорівнях.

7. В процесі узагальнення існуючих підходів до інституційної підтримки організації наукових досліджень проведено оцінку залежності економічного розвитку країн світу та України від обсягів та динаміки фінансування інноваційної діяльності. В роботі представлено порівняльну характеристику моделей інституційної підтримки організації наукових досліджень, обґрунтовано специфіку та особливості їх функціонування. Зазначено важливість виділення українського підходу до підтримки науки, який базується переважно на державному фінансуванні академії наук України та державних університетів та обмежений приватним фінансуванням.

8. Інституційний розвиток інноваційного сектору економіки країни включає фінансування науки, кар'єру вчених і втілення наукових відкриттів у технологічні інновації. Водночас, розвиток національної економіки на інноваційних засадах відбувається в умовах впливу певних обмежень та характеризується переліком конкретних специфічних ознак. В рамках авторського дослідження запропоновано методичні підходи до оцінки результативності інституційного забезпечення процесів розвитку освіти в національній економіці, що дозволить ефективно, оперативно та повноцінно здійснити діагностику, спираючись на внутрішні та міжнародні стандарти та уникнути фрагментарності внутрішньої оцінки інституційної системи забезпечення якості освіти та конкурентоспроможності науки.

9. Новітні технології та захист прав інтелектуальної власності формують інноваційне середовище, яке сприяє встановленню рівноваги між інтересами новаторів і державними інтересами, забезпечуючи створення умов для розвитку творчості та інновацій на благо всіх людей. У контексті інтерпретації результатів проведених досліджень проаналізовано особливості захисту прав інтелектуальної власності в аспекті розвитку сучасних технологій, проведено оцінку стану та тенденції функціонування сфери інтелектуальної власності в Україні, за результатами якої констатовано динаміку до зменшення за останні роки чисельності персоналу, зайнятого у сфері НДР, внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень і розробок за джерелами фінансування та видами робіт. Проте, спостерігається позитивна динаміка щодо зростання

патентної активності відносно заявок на нові сорти рослин, географічні назви та торгові марки, про що свідчить побудована прогнозована крива тренду, яка показує, що в найближчому майбутньому буде спостерігатися неухильне зростання кількості зареєстрованих об'єктів інтелектуальної власності. Дана тенденція стане одним із пріоритетних орієнтирів формування та реалізації стратегічних векторів розвитку інноваційної економіки в Україні.

10. Для формування стійкого попиту на об'єкти інтелектуальної власності в роботі досліджено залежність ВВП України від кількості випущених інноваційних продуктів та послуг. За результатами проведеного аналізу виявлено обернену залежність ВВП України від активізації патентної діяльності, спостерігається уповільнення зростання ВВП від зростання кількості заявок і патентів. Визначено, що наслідком такого взаємозв'язку є сировинне спрямування економіки держави та неефективне використання інновацій у високотехнологічних галузях національної економіки.

11. Розвиток та функціонування стартап-акселераторів, інкубаторів, центрів концентрації потребують державного фінансування. З цією метою запропоновано комплексну методику визначення ефективності діяльності для інституцій з акселерації науково-технологічного бізнесу, яка передбачає застосування методичного інструменту через визначення об'єктів дослідження; формування показників об'єктів; формування системи індикаторів на основі показників об'єктів; групування індикаторів за підходами; визначення порогових значень для індикаторів та блоків; визначення стану об'єкту дослідження; аналіз отриманих закономірностей, проблемних напрямів та формування і розробки практичних рекомендацій щодо вибору інструментарію реалізації заходів, які забезпечать підвищення ефективності діяльності аналізованих об'єктів.

12. Відбір пріоритетних інституцій інноваційно-концептуального забезпечення інтелектуалізації економіки України, як показали проведені аналітичні та статистичні узагальнення, проводиться виключно за внутрішніми алгоритмами. Для відбору пріоритетних інституцій інноваційно-концептуального забезпечення інтелектуалізації економіки України з метою подальшого фінансування нами систематизовано математичні інструменти динамічного моделювання державного фінансування, які враховують синтез якісних і кількісних показників і за необхідності можуть бути замінені або скореговані за ступенем важливості та актуальності, в контексті забезпечення розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці.

13. Розвиток національної економіки України на інноваційних засадах здійснюється через реалізацію сформованого та запропонованого переліку стратегічних напрямів розвитку інноваційних галузей економіки України: темпи росту та масштаби інноваційного розвитку, швидкість дифузії інновацій всередині національної економіки, висока абсорбаційна здатність окремих підприємств, високі темпи адаптації інновацій, а також рівень залучення країни

в світовий процес наукового та технологічного розвитку. Зазначені вектори забезпечать реалізацію інноваційного розвитку національної економіки через процес генерації і комерціалізації наукових розробок та очікувано призведуть до появи прогресивних або модифікації традиційних секторів економіки; народження нових видів діяльності та форм взаємодії економічних суб'єктів на основі державно-приватного партнерства; інтегрованості бізнесу, науки, освіти та влади; ефективного використання інтелектуального капіталу економіки країни.

14. Для аргументованого відбору пріоритетних інституцій, які сприяють розвитку інтелектуального капіталу, запропоновано економетричну модель, яка дозволяє оцінювати не тільки певні виміри процесу акселерації, але консолідувати його в інтегральний показник, який включає не тільки кількісні, але і якісні значення. Водночас розроблені математичні інструменти наповнюють економетричну модель певними цільовими індексами, маніпулюють коефіцієнтами важливості та консолідують якісні та кількісні елементи. В умовах постійної трансформації бізнес-процесів інтегрованість даної моделі забезпечується через корегування організаційних, фінансових та інших функціональних факторів позиціювання програм акселерації з метою подальшого державного фінансування та розвитку економіки України на інноваційних засадах.

15. Забезпечення розвитку національної економічної системи України на основі систематизації параметрів функціонування найбільших стартап-інкубаторів та акселераторів бізнесу слід розглядати як процес адаптації до динамічного зовнішнього середовища з метою досягнення поставлених цілей. Водночас даний процес пов'язаний із певною специфікою визначення меж результативності національного фонду стартапів та його системних обмежень, а саме: значні витрати на утримання самого фонду; експертний характер оцінки стартапів, які претендують на фінансування; процедура відбору стартапів не прописана і вся відповідальність акцентована саме на експертах. З огляду на це запропоновано концепцію державного фінансування бізнес-акселераторів у контексті забезпечення розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці, яка описує процедуру фінансування забезпечення розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці; інституційні передумови, що визначають правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлюють форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямовані на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

16. В умовах конвергенції систем інституційної підтримки організації наукових досліджень у національній економіці важливим аспектом є забезпечення фінансування наукових досліджень у національній економіці. З огляду на необхідність використання схем конкурентного фінансування науки як оптимального методу не тільки оцінки, але й заохочення наукових

досліджень удосконалено фінансове забезпечення інституцій науково-технологічного бізнесу в умовах формування та розвитку національної економіки України. Сформовано систему основних стратегічних векторів у напрямку розвитку країни в сфері інтелектуалізації економіки, реалізація яких забезпечить зниження цільових витрат порівняно з існуючою схемою державного фінансування стартапів; унеможливить корупційну складову, роблячи процес фінансування повністю прозорим; дозволить обирати найбільш конкурентоспроможні проекти.

17. Науково обґрунтовано заходи практичної реалізації ефективного розвитку іманентних інститутів модернізації економіки. В рамках формування інноваційної інфраструктури отримали розвиток стартап-інкубатори, технопарки, технополіси, центри високих технологій, які спрямовані на формування умов, сприятливих для забезпечення розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці. Вищезазначені інституції являють форму інтеграції науки, освіти і виробництва, складають значимий інфраструктурний елемент національних інноваційних систем, що забезпечить формування та розвиток інтелектуального капіталу в національній економіці шляхом впровадження наукомістких технологій і фірм; селекції та підтримки перспективних наукових проектів; комерціалізації результатів наукових досліджень і науково-технічних розробок, що сприятиме формуванню інституційного середовища науково-технологічного розвитку корпоративного сектору України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Никончук В. М. Методологія забезпечення якості та розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці. Рівне : Волин. обереги, 2020. 228 с.

2. Система менеджменту інституціональної трансформації економіки України (теоретико-методологічний аспект) : колективна монографія за загальною редакцією Гудзинського О. Д. К. : ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2012. 771 с. (особистий внесок автора: висвітлено методологію формування результативної системи управління активізацією діяльності сільськогосподарських підприємств).

Статті у фахових виданнях:

3. Никончук В. М. Управлінський потенціал та його вплив на ефективність управління персоналом. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. Миколаїв. 2011. Вип. 1(58). С. 115–120.

4. Никончук В. М. Формування стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств. *Журнал «Агросвіт»*. 2012. № 22. С. 2–4.

5. Никончук В. М. Концепція сталого розвитку регіону. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка»*. Тернопіль. 2012. № 10. С. 6–9.
6. Никончук В. М. Методичні підходи до оцінки сталого розвитку аграрного підприємства. *Ефективна економіка*. 2013. № 1. (Електронне фахове видання включено до INDEX COPERNICUS). URL: <http://www.economy.nauka.com/ua>.
7. Никончук В. М. Соціально-економічний розвиток суспільства. *Міжнародний науково-практичний журнал «Сталий розвиток»*. Хмельницький. 2014. № 1 [23]. С. 26–31.
8. Никончук В. М. Теоретико-методологічні основи системного управління розвитком інтелектуального капіталу. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 25. С. 245–250.
9. Никончук В. М. Формування механізму управління інтелектуальним капіталом. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 37. С. 255–260.
10. Никончук В. М. Активізація патентної діяльності як напрям підвищення інноваційного розвитку економіки. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7895> (дата звернення: 09.01.2021). DOI: 10.32702/2307-2105-2020.5.73
11. Никончук В. М. Інтелектуальний капітал та його роль у формуванні конкурентної національної економіки. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 106–111. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-106-111>.
12. Никончук В. М. Державна підтримка організації наукових досліджень в національній економіці України. *Економічний простір*. 2020. № 156. С. 86–89. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/156-15>.
13. Никончук В. М. Торгова марка та її роль в інноваційному розвитку агропромислового комплексу. *Приазовський економічний вісник*. 2020. № 3 (20). С. 60–64. DOI: 10.32840/2522-4263/2020-3-10.
14. Никончук В. М. Оцінка ефективності національної інституційної системи забезпечення якості освіти та конкурентоспроможності науки в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7945> (дата звернення: 10.07.2020). DOI: 10.32702/2307-2105-2020.6.54
15. Никончук В. М. Сучасний стан і тенденції розвитку інтелектуальної власності в різних галузях економіки. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 145–150. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.6.145
16. Никончук В. М. Тенденції розвитку інноваційних технологій в світовій економіці. *Держава та регіони*. 2020. № 6. С. 74–78.
17. Никончук В. М. Теоретичні основи дослідження інституціоналізації. *Агросвіт*. 2020. № 12. С. 53–59. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.12.53
18. Сазонець О. М., Никончук В. М. Методи оцінки інтелектуального капіталу на різних рівнях економічної системи. *Вісник Національного*

університету водного господарства та природокористування. Серія: Стратегія і тактика державного управління. Рівне. 2019. Вип. 3–4. С. 142–148. (IndexCopernicus та ін.).(особистий внесок автора: систематизовано основні підходи до оцінки інтелектуального капіталу).

19. Никончук В. М. Визначення ефективності національної інституційної системи забезпечення якості освіти та конкурентоспроможності науки. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія: Стратегія і тактика державного управління*. Рівне. 2020. Вип. (1–2). С. 103–110. (IndexCopernicus та ін.).

20. Сазонець О. М., Никончук В. М. Методологія дослідження процесів інтелектуалізації в сучасній економіці. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія: Економічні науки*. Рівне. 2020. Вип. 2 (90). С. 198–210. (особистий внесок автора: проведено порівняльний аналіз підходів до оцінки людського капіталу).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

21. Nykonchuk V., Kozakevych A. Theoretical aspect sofhuman personal potential. *Wirtschaftswissenschaften, Management, recht: Probleme der Wissenschaft und Praxis: Sammelwerk der wissenschaftlichen Artikel*. Vol. 1 – Verlag SWG imexGmbH, Nürnberg, Deutschland, 2015. P. 153–157.

22. Никончук В. М. Інтелектуальний потенціал у системі соціально-економічних відносин. *ScientificJournalVirtusIssue*. 2018. № 22, Part 2, March. С.183–185.

23. Никончук В. М. Стан і проблеми оцінювання національної інституційної системи забезпечення якості та конкурентоспроможності освіти. *Nauka i Studia*. 2020. № 8 (210). Р. 3–12.

24. Никончук В. М Роль вищої освіти у формуванні інтелектуального потенціалу України. *Středoevropskývěstníkprovědu a výzkum*. 2020. № 3 (64). Р. 3–8.

Статті в інших виданнях:

25. Никончук В. М. Конкурентоспроможність освіти в національній економіці України. *Науково-методичний вісник кафедри філософії, економіки та менеджменту освіти РОІППО*. Рівне: РОІППО, 2020. Вип. 4. С. 8–13.

Праці апробованого характеру та які додатково відображають наукові результати дисертації:

26. Никончук В. М. Еволюція розвитку категорії «капітал». Соціально-економічний розвиток сільських територій: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 115-річчю заснування Національного університету і природокористування України та 20-річчю заснування факультету «Економіка підприємства» ВП «Бережанського агротехнічного інституту». Бережани, 2013. С.13–15.

27. Никончук В. М. Організаційно-інтелектуальне забезпечення розвитку аграрного сектору. Людина і суспільство: економічний та соціокультурний розвиток : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції. Рівне : Рівненський інститут Університету «Україна», 2017. С. 50–54.

28. Никончук В. М. Інтелектуальний потенціал в стратегії інноваційного розвитку аграрного сектору. Людина і суспільство: економічний та соціокультурний розвиток : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції. Рівне : Рівненський інститут Університету «Україна», 2018. С. 50–54.

29. Никончук В. М. Активізація інноваційного розвитку аграрного сектору економіки. Менеджмент результативної трансформації аграрної сфери економіки України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Бережани, 2018. С. 68–69.

30. Никончук В. М. Формування мотивації на основі активізації та задоволення потреб. Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами : матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції з міжнародною участю. Луцьк : ВЦ ЛНТУ, 2018. С. 136–138.

31. Никончук В. М. Інтелектуальний потенціал в інноваційному розвитку країни. Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами: матеріали IV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Луцьк, 2019. С. 288–289.

32. Никончук В. М. Формирование интеллектуального потенциала предприятий. Цифровизация: экономика и управление производством: материалы 84-й научно-технической конференции профессорско-преподавательского состава, научных сотрудников и аспирантов Белорусского государственного технологического университета. Минск, Республика Беларусь, 2020. С. 83–85.

33. Никончук В. М. Організація фінансування наукових досліджень в національній економіці України. Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. С. 26–28.

34. Никончук В. М. Теоретичні аспекти управління інтелектуальним потенціалом підприємства. Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та права : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції. Полтава : ЦФЕНД, 2020. Ч. 1. С.63.

АНОТАЦІЯ

Никончук В. М. Інституційна методологія забезпечення розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, 2021.

Дисертацію присвячено вирішенню актуальної науково-прикладної проблеми, пов'язаної з розробкою й обґрунтуванням теоретико-методологічних засад та практичних положень щодо формування інституційної системи розвитку інтелектуального капіталу в національній економіці.

В дисертації досліджено концептуальні засади розвитку інститутів у системі управління інтелектуальним капіталом в умовах становлення постіндустріальної економіки. Розкрито теоретико-методологічне підґрунтя щодо інституціоналізації в контексті еволюції інституційної теорії. Структуровано та обґрунтовано категоріальний апарат, пов'язаний із формуванням інституційної системи управління інтелектуальним капіталом.

Обґрунтовано методологію системного управління розвитком інтелектуального капіталу в національній економіці; сформовано структурні елементи механізму забезпечення інтелектуального капіталу; удосконалено існуючий методичний апарат до оцінки рівня інноваційного відтворення інтелектуального капіталу.

Проведено дослідження системних параметрів національних інституційних систем забезпечення якості освіти та конкурентоспроможності науки, визначено критерії та показники оцінки. Запропоновано економетричну модель ефективності національної інституційної системи забезпечення якості освіти.

Проведено оцінку стану та тенденцій функціонування сфери інтелектуальної власності України, активізації патентної діяльності. Визначено особливості захисту прав інтелектуальної власності та тенденції розвитку високотехнологічних секторів економіки України. Досліджено механізм фінансування науково-дослідних та дослідницько-конструкторських робіт, обґрунтовано схеми фінансування наукових досліджень; проведено аналіз динаміки кількості заявок на патенти і побудовано прогнозну криву на найближчі 10 років.

Обґрунтовано перспективні напрями розвитку інноваційних галузей економіки України. Сформовано концепцію державного фінансування бізнес-акселераторів. Запропоновано напрями формування інституційного середовища науково-технологічного розвитку корпоративного середовища.

Ключові слова: управління інтелектуальним капіталом, інституціоналізація, інституційне середовище, інтелектуальний капітал, інтелектуальна власність, активізація патентної діяльності, якість освіти та конкурентоспроможність науки, результативність інституцій, державне фінансування бізнес-акселераторів.

АННОТАЦИЯ

Никончук В. Н. Институциональная методология обеспечения развития интеллектуального капитала в национальной экономике. — Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук

по специальности 08.00.03 – экономика и управление народным хозяйством. – Межрегиональная академия управления персоналом, Киев, 2021.

Диссертация посвящена решению актуальной научной и прикладной проблемы, связанной с разработкой и обоснованием теоретико-методологических основ и практических положений относительно формирования институциональной системы развития интеллектуального капитала в национальной экономике.

В диссертации исследуются концептуальные основы развития институтов в системе управления интеллектуальным капиталом в условиях становления постиндустриальной экономики. Раскрываются теоретико-методологические основы институционализации в контексте эволюции институциональной теории. Структурирован и обоснован категориальный аппарат, связанный с формированием институциональной системы управления интеллектуальным капиталом.

Обоснована методология системного управления развитием интеллектуального капитала в национальной экономике. Сформированы структурные элементы механизма предоставления интеллектуального капитала. Усовершенствован существующий методический аппарат оценки уровня инновационного воспроизводства интеллектуального капитала.

Проведено исследование системных параметров национальных институциональных систем обеспечения качества образования и конкурентоспособности науки, определены критерии и показатели оценки. Предложена эконометрическая модель эффективности национальной институциональной системы обеспечения качества образования.

Оценка состояния и тенденций функционирования сферы интеллектуальной собственности Украины, активизация патентной деятельности. Определены особенности защиты прав интеллектуальной собственности и тенденции развития высокотехнологичных секторов экономики Украины. Исследован механизм финансирования НИОКР, обоснованы схемы финансирования научных исследований; проанализирована динамика количества патентных заявок и построена кривая прогноза на ближайшие 10 лет.

Обоснованы перспективные направления развития инновационных отраслей экономики Украины. Сформирована концепция государственного финансирования бизнес-акселераторов. Предложены направления формирования институциональной среды научно-технологического развития корпоративной среды.

Ключевые слова: управление интеллектуальным капиталом, институционализация, институциональная среда, интеллектуальный капитал, интеллектуальная собственность, активизация патентной деятельности, качество образования и конкурентоспособность науки, эффективность институтов, государственное финансирование бизнес-акселераторов.

SUMMARY

Nykonchuk V. M. Institutional methodology for ensuring the development of intellectual capital in the national economy. – Manuscript.

Doctoral dissertation in the field of economic science in a specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to the theoretical and methodological study of the formation, development and use of intellectual capital, the efficiency of the institutional system and the introduction of innovations in the national economy.

Theoretical approaches and the evolution of views on the development of intellectual capital in the national economy are analyzed. The methodology of system management of intellectual capital of the national economy is offered. The newest methodologies of intellectualization processes are substantiated. These methods in the modern economy contain a large number of indicators, are quite fragmentary, solve specific problems at the international level, but can not be used nationally. Therefore, the study improved approaches to the assessment of intellectual capital by justifying the limits of application of existing metrics.

The role of intellectual capital in the innovative reproduction of the national economy is highlighted. The system of effective management of intellectual capital is substantiated, which influences the choice of the optimal strategy of development of competitive advantages and ensuring economic stability on the principles of self-organization, self-development and self-improvement. The result of effective management of intellectual capital is the process of intellectual capital development, which includes the use of intellectual capital in the socio-economic environment. The mechanism of intellectual capital management is highlighted, which provides for a rational combination of appropriate management methods, and is designed to ensure the effective implementation of the functions of intellectual capital and the achievement of goals.

Theoretical and conceptual approaches to the study of innovation potential and intellectual resources are identified. The conceptual structure of the mechanism of intellectual capital management is offered, which creates a theoretical basis for further development and substantiation of criteria and methods for assessing the effectiveness of this mechanism.

To determine the level of innovative reproduction of intellectual capital, a method of integrated assessment of intellectual capital according to its main structural elements is proposed. The results of calculations are taken into account to improve the management of structural elements of intellectual capital in terms of innovative economic development.

The author's approach to the effectiveness of the national institutional system for ensuring the quality of education and competitiveness of science is substantiated

and tested. In the framework of scientific research based on the use of dynamic modeling, a formula for integrated estimation of dynamic objects is proposed.

In the process of calculating the effectiveness of the national institutional system of education quality and competitiveness of science in Ukraine on the basis of the author's econometric model were substantiated indicators that assess the state of the national institutional system of education quality and competitiveness of science as a whole, as well as its components based on international methodology which made it possible to systematize the factors of intellectualization of the economy and the formation of intellectual capital in an alternative author's model of innovative development of Ukraine.

The study of the dynamics of the number of patent applications and constructed a forecast curve, which revealed a steady increase in this indicator in the near future. The dependence of world GDP on the number of patent applications is also reflected, which shows a slowdown in GDP growth with a sharp increase in the presented indicator, which is due to a number of reasons, namely the inefficient use of innovation in certain industries. It is determined that the GDP of Ukraine has no connection with the development of innovations in the country, which is a consequence of the raw material orientation of the state economy and other factors of influence in the predominant political nature.

The need for the formation and development of a system of financing startups in the management of intellectual capital in the national economy of Ukraine is proved. A comprehensive method for determining the effectiveness of institutions to accelerate science and technology business for further public funding is proposed.

Systematization of mathematical tools of dynamic modeling which allow to expand the available methodical bases of target problems is carried out. Based on the analysis, the selection of target institutions that meet the requirements of public authorities for further funding.

The concept of state financing of business accelerators in the context of ensuring the development of intellectual capital in the national economy has been developed. In the process of developing an algorithm for the selection of priority institutions that promote the development of intellectual capital for the purpose of their state funding, the following results have been identified, which are characterized by a significant level of novelty and relevance. As a result of the application of the author's concept it is possible to achieve a reduction in target costs of the impossible corruption component; allows you to choose the most competitive projects.

Keywords: intellectual capital management, institutionalization, institutional environment, intellectual capital, intellectual property, activation of patent activity, quality of education and competitiveness of science, efficiency of institutions, state financing of business accelerators.

Підписано до друку 13.01.2021 р. Формат 60х84 1/16.
Папір офсет. Гарнітура «Times». Друк офсет.
Ум. друк. арк. 2,09. Обл.-вид. арк. 1,9. Наклад 110 пр. Зам. 15.
Друкарня видавництва «Волинські обереги».
33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 270 від 07.12.2000 р.
33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97.